ZAMONAVIY TA'LIMDA INNOVATSION METODLARDAN FOYDALANISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

Narzullayeva Xurshida
BuxDPI Pedagogika va ijtimoiy-fanlar kafedrasi Pedagogika yo'nalishi 1-kurs magistranti

Qabul qilindi: 27.10.2026
Ko‘rib chiqildi: 28.10.2026
Tasdiqlandi: 29.10.2026

Kalit so‘zlar: zamonaviy ta’lim, innovatsion metodlar, pedagogik texnologiyalar, raqamli texnologiyalar, sun’iy intellekt, pedagogik innovatsiya, ta’lim samaradorligi, kreativ fikrlash.

Annotatsiya. Mazkur ilmiy tezisda zamonaviy ta’lim tizimida innovatsion metodlardan foydalanishning nazariy va amaliy asoslari, ularning pedagogik jarayon samaradorligini oshirishdagi ahamiyati hamda ta’lim sifatiga ta’siri ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol ta’lim metodlari, raqamli o‘qitish vositalari, kompetensiyaviy yondashuv va sun’iy intellekt texnologiyalarining ta’lim jarayoniga integratsiyalashuvi masalalari yoritilgan. Shuningdek, innovatsion metodlarni qo‘llash orqali ta’lim oluvchilarning mustaqil fikrlash, ijodkorlik, tanqidiy tafakkur, kommunikativ va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish imkoniyatlari o‘rganilgan. Nazariy tahlillar asosida zamonaviy ta’limda innovatsion metodlardan samarali foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari aniqlanib, ularni amaliyotga joriy etish yuzasidan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kirish. XXI asrda jahon ta’lim tizimida yuz berayotgan tub o‘zgarishlar ta’lim mazmunini modernizatsiya qilish, o‘qitish metodlarini takomillashtirish va pedagogik jarayonni innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etishni taqozo etmoqda. Globallashuv, raqamli transformatsiya hamda ilmiy-texnik taraqqiyot sharoitida ta’lim muassasalari oldida nafaqat nazariy bilimlarga ega, balki mustaqil fikrlaydigan, muammoli vaziyatlarda samarali qaror qabul qiladigan, ijodiy va tanqidiy tafakkurga ega raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash vazifasi turibdi. Zamonaviy ta’limda innovatsion metodlardan foydalanish o‘quv jarayonining mazmuni, shakli va vositalarini yangilash, ta’lim oluvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish hamda bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish

imkonini beradi. Ayniqsa, interfaol metodlar, muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish, raqamli platformalar va sun'iy intellektga asoslangan ta'lim vositalarining kengayib borishi pedagogik faoliyatga yangicha talablarni qo'ymoqda.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Jumladan, 2020-yil 23-sentabrda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-sonli Qonun, shuningdek, "O'zbekiston — 2030" strategiyasida ta'lim sifatini oshirish, pedagog kadrlar salohiyatini rivojlantirish va zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Mazkur jarayonlarda innovatsion metodlarning ilmiy-nazariy asoslarini o'rganish va ularni amaliyotga samarali tatbiq etish mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-pedagogik muammolardan biri hisoblanadi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi zamonaviy ta'lim jarayonida innovatsion metodlardan foydalanishning nazariy va amaliy asoslarini ilmiy jihatdan o'rganish, ularning ta'lim samaradorligiga ta'sirini tahlil qilish hamda pedagogik amaliyotda qo'llash bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, ilmiy umumlashtirish, pedagogik modellashtirish va ilmiy adabiyotlarni nazariy o'rganish metodlaridan foydalanildi. Innovatsion ta'lim metodlarining didaktik imkoniyatlari an'anaviy o'qitish usullari bilan qiyosiy jihatdan ko'rib chiqildi. Tadqiqot nazariy-tahliliy xususiyatga ega bo'lib, unda innovatsion metodlarni qo'llashning pedagogik mexanizmlari va kutilayotgan natijalari ilmiy manbalar asosida umumlashtirildi.

Asosiy qism. Innovatsiya tushunchasi pedagogik jarayonga yangi g'oyalar, metodlar, texnologiyalar va tashkiliy yechimlarni kiritish orqali ta'lim sifatini takomillashtirishga qaratilgan faoliyatni ifodalaydi. Pedagogik innovatsiyalar ta'lim jarayonining maqsadi, mazmuni, metodlari, vositalari va natijalarini zamonaviy talablar asosida yangilashga xizmat qiladi.

Innovatsion metodlarning nazariy asoslari konstruktivistik ta'lim nazariyasi, faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan pedagogika va kompetensiyaviy ta'lim tamoyillari bilan chambarchas bog'liq. Xususan, L.S. Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasida ta'lim oluvchining bilimlarni o'zlashtirishi ijtimoiy hamkorlik va muloqot jarayoni bilan bog'liq holda izohlanadi. J. Dyui tomonidan ilgari surilgan tajriba orqali o'rganish g'oyasi esa bilimlarni amaliy faoliyat jarayonida egallashning ahamiyatini asoslaydi. M. Fullan ta'limdagi o'zgarishlarning samaradorligini pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi, ta'lim muassasasi madaniyati va yangiliklarni izchil joriy etish jarayonlari bilan bog'laydi. Ushbu nazariy qarashlar innovatsion metodlarni ta'lim amaliyotiga tatbiq etishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Innovatsion ta'limning asosiy tamoyillari sifatida ta'lim oluvchining faolligi, mustaqil izlanishi, hamkorlikda o'rganishi, individual imkoniyatlarini rivojlantirishi va o'zlashtirilgan bilimlarni amaliyotda qo'llashi e'tirof etiladi.

Zamonaviy ta'limda innovatsion metodlarning asosiy turlari va ularning amaliy ahamiyati. Bugungi kunda pedagogik amaliyotda keng qo'llanilayotgan innovatsion metodlar o'quvchilarning bilim olish jarayonidagi faolligini oshirish, ijodiy fikrlashini rivojlantirish va mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan. Birinchidan, muammoli ta'lim metodi (Problem-Based Learning) o'quvchilarga muayyan muammoli vaziyatlarni taqdim etish va ularning mustaqil yechim topish faoliyatini tashkil etishga asoslanadi. Ushbu metod o'quvchilarda tahliliy fikrlash, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash va ilmiy xulosalar chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ikkinchidan, loyiha asosida o'qitish metodi (Project-Based Learning) nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan integratsiyalash imkonini beradi. Mazkur metodda o'quvchilar muayyan mavzu yoki muammo yuzasidan loyiha ishlab chiqadilar, ma'lumotlar to'playdilar, ularni tahlil qiladilar va yakuniy natijani taqdim etadilar. Natijada jamoaviy faoliyat, mas'uliyat, ijodkorlik va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalari rivojlanadi. Uchinchidan, teskari sinf metodi (Flipped Classroom) an'anaviy ta'lim jarayonining tashkiliy tuzilishini o'zgartirishga asoslanadi. Bunda o'quvchilar nazariy materiallarni darsdan oldin elektron resurslar, videodarslar yoki o'quv qo'llanmalari orqali o'rganadilar. Auditoriya mashg'ulotlarida esa muhokama, amaliy topshiriqlar, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va bilimlarni mustahkamlashga e'tibor qaratiladi. To'rtinchidan, keys-stadi (Case Study) metodi real yoki real hayotga yaqin vaziyatlarni tahlil qilish orqali ta'lim oluvchilarning nazariy bilimlarini amaliy qarorlar qabul qilish jarayoniga tatbiq etishga xizmat qiladi. Mazkur metod iqtisodiyot, pedagogika, tibbiyot, huquq va boshqaruv yo'nalishlarida samarali didaktik vosita sifatida qo'llanilishi mumkin. Beshinchidan, gamifikatsiya metodi ta'lim jarayoniga o'yin elementlari, ballar, darajalar, rag'batlantirish va musobaqalashuv mexanizmlarini kiritishga asoslanadi. Ushbu metod to'g'ri tashkil etilganda o'quvchilarning motivatsiyasi va o'quv faoliyatidagi ishtirokini kuchaytirishi mumkin. Oltinchidan, STEAM yondashuvi fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika yo'nalishlarini o'zaro integratsiyalash orqali ta'lim oluvchilarda fanlararo tafakkur, amaliy muammolarni hal etish va innovatsion fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltiriladi.

Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning innovatsion ta'limdagi o'rni. Zamonaviy ta'limda raqamli texnologiyalar innovatsion metodlarni amalga oshirishning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Elektron ta'lim platformalari, virtual laboratoriyalar, multimedia resurslari va masofaviy o'qitish tizimlari pedagogik jarayonni moslashuvchan tashkil etish imkoniyatlarini kengaytiradi. Jumladan, Moodle, Google Classroom va Microsoft Teams kabi platformalar yordamida o'quv materiallarini elektron shaklda taqdim etish, mustaqil topshiriqlarni tashkil etish, o'quvchilar faoliyatini monitoring qilish va qayta aloqa mexanizmlarini takomillashtirish mumkin. Sun'iy intellekt texnologiyalari esa ta'lim jarayonini individuallashtirish va adaptiv o'qitish tizimlarini rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Intellektual ta'lim tizimlari o'quvchilarning bilim

darajasi, o‘zlashtirish sur’ati va individual ehtiyojlarini tahlil qilish orqali ularga moslashtirilgan o‘quv materiallarini tavsiya etishi mumkin. Shuningdek, sun’iy intellekt asosidagi baholash va tahlil vositalari o‘quvchilarning bilimlaridagi bo‘shliqlarni aniqlash, o‘quv jarayonini rejalashtirish va pedagogik qarorlarni qo‘llab-quvvatlash imkonini beradi. Biroq raqamli texnologiyalardan foydalanishda pedagogik maqsadga muvofiqlik, axborot xavfsizligi, akademik halollik, ma’lumotlar maxfiyligi va ta’lim resurslaridan teng foydalanish masalalariga alohida e’tibor qaratilishi lozim.

Innovatsion metodlarni amaliyotga joriy etishning pedagogik shart-sharoitlari. Innovatsion metodlarning samaradorligi faqat zamonaviy texnologiyalarning mavjudligi bilan belgilanmaydi. Ularning amaliy natijadorligi pedagoglarning metodik tayyorgarligi, ta’lim mazmunining to‘g‘ri tashkil etilishi, o‘quvchilarning individual ehtiyojlari va ta’lim muassasasining tashkiliy imkoniyatlariga bog‘liq.

Shu nuqtayi nazardan, innovatsion metodlarni amaliyotga joriy etishda quyidagi pedagogik shart-sharoitlar muhim hisoblanadi: Pedagoglarning innovatsion va raqamli kompetensiyalarini muntazam rivojlantirish. Ta’lim mazmunini zamonaviy ilmiy-texnik taraqqiyot talablariga muvofiq takomillashtirish. O‘quv jarayonida interfaol va shaxsga yo‘naltirilgan metodlardan tizimli foydalanish. Ta’lim muassasalarining raqamli infratuzilmasini rivojlantirish. O‘quvchilarning individual imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga oluvchi differensial yondashuvni qo‘llash. Ta’lim natijalarini baholashda shakllantiruvchi baholash, o‘zaro baholash va refleksiya metodlaridan foydalanish. Mazkur shart-sharoitlarning uyg‘unlashuvi innovatsion metodlarni pedagogik jarayonga samarali integratsiyalash uchun zarur tashkiliy va metodik asoslarni yaratadi.

O‘rganilgan ilmiy-nazariy manbalar va zamonaviy pedagogik yondashuvlarning qiyosiy tahlili innovatsion metodlardan foydalanish ta’lim jarayonining mazmuni va tashkiliy tuzilishini takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi. Nazariy tahlil asosida innovatsion metodlarning pedagogik imkoniyatlari bir necha asosiy yo‘nalishlarda namoyon bo‘lishi aniqlandi. Birinchidan, innovatsion metodlar ta’lim oluvchilarni pedagogik jarayonning faol subyektiga aylantirishga xizmat qiladi. Bunda o‘quvchi bilimlarni passiv qabul qiluvchi emas, balki mustaqil izlanish, muhokama va amaliy faoliyat orqali o‘zlashtiruvchi shaxs sifatida shakllanadi. Ikkinchidan, muammoli va loyiha asosida o‘qitish metodlari nazariy bilimlar bilan amaliy ko‘nikmalar o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni kuchaytiradi. Bu esa o‘quvchilarning kasbiy faoliyatga tayyorgarligini rivojlantirish uchun muhim pedagogik shart hisoblanadi. Uchinchidan, raqamli texnologiyalar ta’lim resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi, o‘quv jarayonining moslashuvchanligini ta’minlaydi va individual ta’lim trayektoriyalarini shakllantirish uchun zarur vositalarni taqdim etadi. To‘rtinchidan, innovatsion metodlardan foydalanish pedagoglarning kasbiy faoliyatiga yangi talablarni qo‘yadi. Xususan, zamonaviy pedagog nafaqat bilim

beruvchi, balki o‘quv jarayonini loyihalashtiruvchi, yo‘naltiruvchi, maslahat beruvchi va ta’lim natijalarini tahlil qiluvchi mutaxassis sifatida faoliyat yuritishi zarur. Beshinchidan, innovatsion metodlarning samaradorligini baholashda faqat akademik o‘zlashtirish ko‘rsatkichlariga emas, balki o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashi, kommunikativ kompetensiyalari, ijodkorligi va mustaqil faoliyat yuritish qobiliyatlariga ham e’tibor qaratish lozim. Ushbu modelning asosiy afzalligi innovatsion metodlarni tasodifiy emas, balki ta’lim maqsadlari, o‘quvchilarning ehtiyojlari va kutilayotgan natijalar asosida tizimli qo‘llashga yo‘naltirilganligidadir. Shu bilan birga, mazkur model konseptual tavsiya sifatida ishlab chiqilgan bo‘lib, uning samaradorligini empirik jihatdan tasdiqlash uchun keyingi tadqiqotlarda pedagogik tajriba-sinov ishlarini o‘tkazish zarur.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, zamonaviy ta’limda innovatsion metodlardan foydalanish ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarish va amaliy kompetensiyalarini shakllantirishning muhim pedagogik vositasi hisoblanadi. Innovatsion metodlarning nazariy asoslari konstruktivistik, kompetensiyaviy va shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim yondashuvlariga tayanib, ularning amaliy ahamiyati interfaol o‘qitish, muammoli vaziyatlarni hal etish, loyiha faoliyati va raqamli texnologiyalardan foydalanishda namoyon bo‘ladi. Ta’lim jarayonida innovatsion metodlarni samarali qo‘llash uchun pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, zamonaviy o‘quv resurslarini yaratish, raqamli infratuzilmani takomillashtirish hamda ta’lim natijalarini baholashning ilmiy asoslangan mexanizmlarini joriy etish zarur. Demak, innovatsion metodlardan maqsadli va tizimli foydalanish zamonaviy ta’limning samaradorligini oshirish, raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash va ta’lim tizimining barqaror rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-637-son. 2020-yil 23-sentabr.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi PF-158-son Farmoni. 2023-yil 11-sentabr.
3. Fullan, M. The New Meaning of Educational Change. 5th ed. New York: Teachers College Press, 2016.
4. Mishra, P., Koehler, M. J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge. Teachers College Record. 2006. Vol. 108, No. 6. P. 1017–1054.
5. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education — A Tool on Whose Terms? Paris: UNESCO, 2023.